

לשכת רב הקמפוס

הפקולטה למדעי היהדות

דף שבועי

פרשת נח, תשס"ט
מספר 781

מאת המרכז ללימודי יסוד ביהדות
ע"ש הלנה ופאול שולמן

האם אברהם אכן נולד באור כשדים?

התורה אינה מגלה במפורש היכן נולד אברהם אבינו, אבל יש ראיות לא ישירות בעניין זה. בקריאה שטחית נראה שהתורה רומזת לאור כשדים כדלהלן:

(1) כתוב בתורה במפורש על הרן אחיו הצעיר של אברהם שאור כשדים הייתה ארץ מולדתו. מכאן שמן הסתם גם אברהם נולד שם (אבן עזרא).

(2) כתוב בנחמיה (ט:ז): "אֶת־הַהוּא ה' הָאֵל־לְהִימִים אֲשֶׁר בְּחַרְתָּ בְּאַבְרָם וְהוֹצֵאתוּ מֵאֹר כְּשָׁדִים". וכי איך הוציא ה' את אברהם משם אם לא על ידי הציווי "לְךָ-לְךָ מֵאַרְצָךָ וּמִמּוֹלַדְתְּךָ" (בר' יב:א)? אם אברהם היה באור כשדים, משמע כנראה שנולד שם.

ברם רמב"ן קובע נחרצות: "אברהם לא נולד באור כשדים" (בר' יא:כח).

כדי להבין את עמדתו יש לאתר תחילה את העיר אור כשדים (= אור של הבבלים) שהייתה עיר מפורסמת בעולם העתיק. היא שכנה בפנינה הדרומית-מזרחית של מסופוטמיה, בקצה המזרחי של נהר פרת – בין בגדד של ימינו לראשו של המפרץ הפרסי. באלף השלישי לפני הספירה הייתה אור כשדים עיר גדולה, בירה של מלכות קטנה אבל עשירה, ממוקמת בלב התחום של הממלכות העתיקות שומר ואכד, והייתה ידועה כמרכז פולחני לעבודת הירח.

לפי התיאור בתורה (בר' י'), כל האזור הזה היה מאוכלס בכני חם ונכבש על ידי נמרוד. לפי זה טוען רמב"ן שאי אפשר לומר שמשפחתו של אברהם באה משם, כשברור מן התורה שאבותיו של אברהם היו בני עֵבֶר, בנו של שם בן נח. ועוד כתוב שאברהם ומשפחתו באו מארם נהריים, מפדן ארם, ("אַרְמִי אֲבִד אָבִי") מעבר לנהר פרת, וברור שאזור זה שכן בפנינה הצפונית-מערבית של מסופוטמיה.¹ הכתובים המצביעים על כך הם: "בְּעֵבֶר הַנְּהָר יָשְׁבוּ אֲבוֹתֵיכֶם מֵעוֹלָם תָּרַח אָבִי אֲבָרָהָם וְאָבִי נְחֹר" (יהו' כד:ב); "וַיֹּאמֶר אֲבָרָהָם אֶל-עֵבֶדוֹ... כִּי אֶל-אַרְצִי וְאֶל-מּוֹלַדְתִּי תֵלֵךְ... וַיֵּקֶם וַיֵּלֶךְ אֶל-אַרְם נְהַרִים אֶל-עִיר נְחֹר" (בר' כד:ב-י); "וַיָּבֵא הַפְּלִיט וַיַּגִּד לְאַבְרָם הָעֵבֶרִי" (בר' יד:יג). אברהם נקרא "עברי" משום שהוא צאצא של עֵבֶר בן שם או משום שהוא בא מעֵבֶר לנהר. אך העיר 'אור כשדים' שכנה בעבר הזה של הפרת מנקודת הראייה של כנען.

עוד עובדה מחזקת את הטענה שמקום מוצאו של אברהם הוא חרן. היה קיים שוני בתרבות העממית בין זו שבאור כשדים ובין זו שבחרן. באור כשדים הייתה חברה עירונית הנתונה לשלטון רודני עם כמורה רבת עֶצְמָה, וכל החיים הכלכליים היו מאורגנים ברמה גבוהה. לכן הערכים המוסריים הרווחים של הפְּגָנוּת היו נפוצים בין פשוטי עם. אך באזור חרן, בין השמיים הצפוניים-מערביים, לא היה שלטון מרכזי, והכלכלה הייתה עדיין מבוססת על רועי צאן ועל בעלי בתים עצמאיים, והיה חופש מחשבה. לכן התעקש אברהם ואחריו יצחק לקחת לבניהם נשים רק מבנות "ארץ מולדתם", משום שידעו שיש גמישות חיובית כלשהי בתרבות הדתית-מוסרית של האזור (בר' כד:ב-י; כח:ו).²

¹ היום חרן שוכנת בדרום טורקיה, בקרבת הגבול עם סוריה, ועדיין יש שם מקומות בשמות כמו תרח, שרוג ונחור.

² מעניין שכאשר אברהם הודיע לעבדו להיכן ללכת לקחת אישה לבנו, אמר: "כי אל ארצי ואל מולדתי תלך", ולא הזכיר "משפחתי" או "בית אבי", כאילו הסגולה המבוקשת נמצאת באזור ולא דווקא במשפחתו.

עתה נשחזר את סדר המאורעות לפי הרמב"ן: תרח הוליד את בניו הגדולים – אברהם ונחור, בעבר הנהר פרת, בעיר חרן. פעם אחת לקח תרח את בנו אברהם ונסע עמו לאור כשדים למטרה לא ידועה,³ ואילו נחור ומשפחתו נשארו בחרן. באור כשדים נולד עוד בן לתרח ונקרא הרן (אולי על שם עירו חרן). כנראה שאברהם, בגלל אמונתו התקיפה בא-ל מוסרי טרנצנדנטי אחד, הסתבך בצרות עם השלטונות ונאסר⁴ אך בדרך כלשהי נמלט, והרן נהרג. נראה שהפמליה של תרח גורשה ממסופוטמיה ונאלצה לברוח לכנען: "וַיֵּצְאוּ אֹתָם מֵאֹר כְּשָׁדִים לְלֶכֶת אֶרְצָה כְּנַעַן וַיָּבֹאוּ עַד-חָרָן וַיֵּשְׁבוּ שָׁם" (יא:לא), כלומר חזרו לחרן, ושם קיבל אברהם את הצו: "לֶךְ-לְךָ מֵאֶרֶץ כְּנַעַן וּמְמֹלֶתְךָ וּמְבֵית אָבִיךָ".

לפי פירושו של הרמב"ן לא נותר אלא להשיב לפי הפסוק בנחמיה: "אֵתָה-הוּא ה' הָאֱלֹהִים אֲשֶׁר בְּחַרְתָּ בְּאַבְרָם וְהוֹצֵאתוֹ מֵאֹר כְּשָׁדִים", כלומר אור כשדים אינה מקום מוצאו של אברהם, אלא הרמב"ן מפרש בדרך משכנעת מאוד שהמונח "הוצאתיך" יש שפירושו "לחלץ ממקום מסוכן" או "לשחרר ממצב קשה", כמו "אָנֹכִי ה' אֱלֹהֶיךָ אֲשֶׁר הוֹצֵאתִיךָ מֵאֶרֶץ מִצְרַיִם מִבֵּית עַבְדִּים" (שמ' כ:ב) או "לְהוֹצִיא מִמִּסְגַּר אֶסִיר" (יש' מב:ז). נחמיה אינו רומז בכתוב זה לעצם מינויו של אברהם למשימתו ההיסטרית, אלא להצלתו ממצב קשה באור כשדים על ידי נס מה'. על הולדת אברהם בחרן כבר קבע המלומד ספיסר: The weight of the evidence internal as well as external, points clearly to the region of Haran as the actual home of Abraham.⁵

ד"ר שמעון-אליעזר הלוי (שוברט) ספיר
המרכז ללימודי יסוד ביהדות.

הדף מופץ בסיוע קרן הנשיא לתורה ולמדע
כתובתנו באינטרנט: <http://www.biu.ac.il/JH/Parasha/>

³ הארכיאולוג אולברייט הציע את ההנחה שעיסוקו של תרח היה להפעיל קרוואנים של חמורים בין חרן לאור כשדים לכל אורך הנהר, ופעם אחת לקח את אברהם אִתּוּ.

⁴ עיין במדרשים שם.

⁵ E.A Speiser, "The Patriarchs and their social background" "The Patriarchs", vol 2, *The World History of the Jewish people* (Rutgers University Press, N.Y. 1970) pp. 160-162.